

Szent Vendel tisztelete Csongrádon a 19–20. században¹

Szent Vendelnek,² az állattartók patrónusának magyarországi tisztelete Nyugat-Európához viszonyítva későn, a 18. században kezdett szélesebb körben elterjedni. A kultusz meghonosodásának előfeltételei az ország különböző tájain eltérőek voltak.

Hagyományosan mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozó nemzet lévén, a magyarság körében is nagy lelki szükség mutatkozott a különböző állatbetegségektől, járványoktól megóvó, transzcendens védelemre. A korábbi évszázadokban ez a funkció döntően Dömötörhöz³ kapcsolódott. Dömötör elsősorban az ősi magyar juh- és marhafajtákat tenyésztő, extenzív állattartó⁴ pásztorok kedvelt patrónusa volt. Ünnepnapiján (október 26.) pásztor-bálat, nyilvános mulatságot, pásztoravatásokat tartottak, rendszerint ekkor kötötték az éves fogadószerveződések. A hagyománytisztelő pásztortársadalom lelkében igen mély gyökeret eresztett Dömötör, a „szilaj pásztori élet és tobzódás pogány, eretnek szentjének”⁵ tisztelete, így az újonnan megjelenő jámbor, keresztényi patrónus, Vendel - főleg az ország déli és keleti területein- nem feltétlenül talált kedvező fogadtatásra.⁶

Szent Vendel tiszteletét a török kiűzése után (1686) Magyarországra érkező német telepesek hozták magukkal a Segítő Mária (*Mariabilf*) kultusszal együtt, így a nyugati/dunántúli régióban megfigyelhető intenzív Vendel-tisztelet közvetlen német hatásnak tudható be. Ugyanebben az időben jelent meg hazánkban a nagyobb odafigyelést igénylő, ám bőségesebb gyapjúhozamú merinói birka, mely lassan kiszorította a rideg tartást is jól tűrő őshonos rackajuhot. Az érzékenyebb juh fajta széleskörű elterjedése természetes módon hozzájárult az állatbetegségek ellen oltalmat nyújtó mennyei patrónus tiszteletének erősödéséhez, melyet a merinói birkákkal érkező német

1 A tanulmány eredeti megjelenései helye: Zombori István szerk.: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2011/1–2. METEM Szeged, 2011. 113–123.

2 Szent Vendel (6. század) a legendák szerint ír/skót vagy frank nemzetiségű király fia volt. Korán megmutatkozott vallásos buzgósága, így atyja -hogyan elterelje figyelmét- rábízta a királyi nyáj őrzését. A magányban az ifjú Vendel hitemég inkább elmélyült, és elhatározta, hogy a koronáról lemondva egyszerű remeteként fog élni. Har társával Rómába zárandokolt, de a Szentföldön dúló háborúk miatt visszafordulni kényszerültek. A remeték Trier mellett egy erdőben telepedtek le, ahol Vendel pásztornak szegődött. Pásztorokodásának idején számos megmagyarázhatatlan csodás gyógyulás történt az állatokkal, így a gazdaember – megrémülve erejétől - elbocsájtotta Vendelt. Ezek után a szent már csak hitének élt, többé nem vállalt világi munkákat. A remeték Tholey-ben előjárójukká választották, ahol bencés regula szerint kolostort alapítottak. Vendel ennek a közösségnek a vezetőjeként halt meg 617-ben. Sírja fölé kápolnát emeltek, ahol sok csoda történt, főleg állatjárványok idején. Maradványai ma a róla elnevezett város, St. Wendel templomában találhatók. Ünnepe október 20. BALINT 1977.

3 Dömötör a későbbi Magyarország területén, Szávaszentdömötörön (Sremska Mitrovica, Szerémség) született. Őskeresztény vértanú, a keleti egyház kedvelt szentje. Dömötört elsősorban harcos/katonaszentként ismerték, így nehezen találni rá magyarázatot, hogyan vált később a juhászok védőszentjévé. BALINT 1977. 449. Ünnepnapiját a szegedi juhászok a 19. század elején szentmisével és pazar lakomával ülték meg.

4 Szilaj/extenzív állattartási mód lényege, hogy a jószágokat nem takarmányozták hanem egész évben a legelőn tartották.

5 SZABADFALVI 1964. 27.

6 Dömötör alakja nem körödi szorosan a hivatalos egyházi gyakorlathoz, így tiszteletét Tüskés Gábor a nem hivatalos népi/laiikus vallásgyakorlás megnyilvánulási formái közé sorolja az Aprószentek, Háromkirályok, György, Keresztelő szent János, Luca és Péter ünnepével együtt. TÜSKÉS 1984. 142.

pásztorok is terjesztettek.⁷ A merinói birkával egy időben jelentek meg az ország nyugati felében az első Vendel szobrok, oltárképek és templomdedikációk.

A német telepések és pásztorok közvetlen hatása mellett fontos megemlíteni, hogy a római katolikus egyház a 18. században jelentős propagandát fejtett ki a szentkultusz általános fellendítése érdekében, és külön erőfeszítéseket tett a speciális patrónusok (főleg az egzisztenciális élethelyzetekhez kapcsolódó szentek) népszerűsítéséért. A magyarországi Vendel tisztelet első tudatos terjesztője minden valószínűség szerint⁸ Padányi Bíró Márton (1696-1763) veszprémi püspök volt, aki elsőként szentelt fel harangot majd kápolnát Vendel tiszteletére (Nyírad falu, Veszprém megye)⁹. Padányi Bíró nevéhez köthető a Szent Vendel életéről szóló, első magyarországi ponyva-kiadvány. A veszprémi példa mellett hasonló törekvéseket figyelhetünk meg a korabeli váci, egri és csanádi egyházmegyéekben.¹⁰ A szerzetesrendek közül a ferencesek karolták fel Vendel népszerűsítésének ügyét.

Az eltérő gazdasági, társadalmi és történelmi előfeltételeknek köszönhetően, illetve a középkori hagyományok kontinuitása - vagy éppen megszakítotttsága - miatt az új pásztorszent kultusza tájanként eltérő intenzitást mutat. Gulyás Éva térképén (1984)¹¹ tisztán körvonalazódik a szent tiszteletének három fő csomópontja, a *Dunántúl*, *Palócföld* és a *Jászság*.¹² Az említett három tájegységgel a szakirodalom igen részletesen foglalkozik, jól feltárt területnek számít¹³ de születettek tanulmányok Szent Vendel tiszteletének dél-alföldi és kislalföldi elterjedéséről is.¹⁴ Az ország déli és keleti szélein a Vendel-emlékek marginalitása több okra vezethető vissza, ilyen a reformáció erőteljes hatása, a merinói birka lassú térnyerése illetve a régióban tapasztalható rendkívül erős Dömötör-kultusz. Mai országhatárainktól keletre a vizsgált szent emlékei fokozatosan ritkulnak.

Az említett hivatkozásokat vizsgálva szembevetendő, hogy a kutatók jellemzően *tájegységekben* gondolkodnak, és a téma szűkebb, lokális feltárására a mai napig nem történtek erőfeszítések. A felvázolt előzmények ismeretében több ok vezetett rá, hogy a csongrádi Vendel-tiszteletet feldolgozzam. Csongrád a Kiskunság déli peremén kívül eső első település, így a tájegységekben gondolkodó hazai szakirodalomban – a viszonylag nagyszámú tárgyi emlék ellenére – sem foglalkoznak a várossal. Meglepő módon nem csak a regionális, de az országos feldolgozások sem tartják Csongrádot említésre méltónak, legfeljebb a látványos út menti szobor miatt jelölik az elterjedési térképén.¹⁵ Ha fellapozzuk a város szakrális emlékeivel, vallási életének múltjával foglalkozó publikációkat azt látjuk, hogy a szerzők a műemlékek között közlik ugyan a szobor leírását, de nem hozzák összefüggésbe a többi tárgyi emlékekkel, nem latolgatják a kultusz megjelenésének körülményeit, formáját, történetét.¹⁶ A fenti körülmények arra ösztönöztek, hogy összefoglaljam a csongrádi Vendel-tisztelettel kapcsolatos jelenlegi tudnivalókat, felvázoljam a kultusz terjedésének feltételezhető irányát, írásbeli, tárgyi, esetleg szájhagyományban élő emlékeit. Az 1800 és 1850 közötti ötven évben feldolgoztam a helyi római katolikus plébánia születési anyakönyvének

7 GULYÁS 1986. 35.

8 MINDSZENTY 1934.

9 BÁLINT 1977. II. 384; GULYÁS 1986; LISZKA 2000. 81.

10 BÁLINT 1977. II. 385-387.

11 A térkép a magyarországi legfontosabb Vendel-emlékek (szobrok, oltárképek, stb.) elterjedését mutatja.

12 PALÁDI-KOVÁCS 2000. 134.

13 H. BATHÓ – FARAGÓ 2005., GULYÁS 1980.

14 LISZKA 2000; SILLING 2004.

15 BÁLINT 1977; GULYÁS 1980.

16 DUDÁS 1998; GYOVAI B. 1989.

adatait, hogy megvizsgáljam, vajon a Vendel-tisztelet hatással volt-e a helyi névadási szokásra a kultusz megjelenésének idején.

A kultusz tárgyi jelei

Szent Vendel csongrádi tiszteletének legfontosabb, reprezentatív tárgyi emléke a Felgyő és Csongrád határban található út menti szobor, melyet a felirat szerint 1820-ban emeltetett a „csongrádi juhász és pásztor sereg”.¹⁷ A talapzaton megtalálható a szobor gondozójának, Szegedi Szabó Rókus számadó juhásznak neve¹⁸ aki 1840-ben a pásztor sereg költségén megújította az alkotást. A későbbi karbantartási munkák, festések időpontja is megtalálható a talapzaton (1874, 1947), de ezeket az újításokat már a csongrádi hívek adakozásából fedezték.

A nagyméretű, színesre festett szoboralak ruházata alapján a járszági ábrázolásokkal áll rokonságban, ahol Vendelt előszeretettel formázták meg magyar pásztorként, hosszú hajjal, kalappal és tarisnyával. Az álló figura összetett kezeit arca elé emeli, lábánál rackajuh, színesre festett korona és pásztorkutya látható. A szobor köré 1860-ban három oldalról nyitott, romantikus-copf stílusú építményt emeltek. A baldachin csúcsos oromfalán kovácsoltvas kereszt található. A legutolsó, 1978-as restaurálás alkalmával a baldachin stílszerűtlen modernizálása az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség nemtetszését váltotta ki.¹⁹ A szobor állítása idején a jelenlegi helyétől néhány száz méterre, egy kisebb földhalom tetején állt, melyet a csongrádiak *Vendel-halomnak* neveztek el.²⁰ A szobor állítását a helyi Historia Domusban is megörökítették²¹. Fenntartására az állítatók nem tettek további alapítványt. Az országút építéskor került Vendel körplasztikája mai helyére, a főút mellé. A baldachinnal körülvett alkotás mögött egy tanya található. Joggal feltételezhető hogy évtizedeken keresztül a csongrádiak által csak *Vendel-tanyaként* ismert lakóház tulajdonosa gondozta a szobrot és annak környezetét. Az elmúlt években a tanyát egy vállalkozó szabadidő-központtá alakította, a Vendel tanya nevét pedig „deszakralizálva” megtartotta.

A régi csongrádi pásztoemberek és az eklészia körültekintő módon választotta ki a szobor állításának helyét. A Csongrádtól nyugatra elhelyezkedő terület a 19. század elején (a Vendel-halom környékét is beleértve) az extenzív juh, szarvasmarha és lótartás színhelye volt, óriási legelőterülettel.²² Aki ezen az úton érkezett a városba, útja az úgynevezett *Herkeváros*on, vagyis az állatvásártéren vezetett keresztül. Itt állt a híres Kaparás csárda és a régi vágóhíd. Felgyő község közelsége szintén meghatározta a szobor állításának helyét, hiszen a csongrádi anyakönyvek tanulsága szerint a felgyői uradalmi majorban több juhászgazda is élt családjával,²³ és a juhállomány

17 A pontos felirat: „Isten dicsőségére emeltette a juhász és pásztorsereg 1820. Megújították 1874, 1947 a csongrádi hívek. Gondnok Szegedi Szabó Rókus, újította pásztor sereg költségén 1840-ben”

18 EXTERDE 1979. 251.

19 GYOVAI B. 1989. 190.

20 A Vendel-halom környékén a régészek Honfoglalás kori temetőt találtak. LÁSZLÓ 1977. 14. Napjainkra a földmunkák következtében a halom teljesen beleolvadt a tájba.

21 „1821. május 25-én Szent Vendel szobra Csongrád közelében Olajos Lajos mester által egy jó helyen fölállítatott, ígérete szerint az összesereglett nép előtt Mátyus János plébános és vásárhelyi főesperes által ünnepélyesen megáldatott.” Historia Domus I. kötet (latinból fordítva)

22 DEÁK 2002. 43.

23 A 19. század elején a csongrádi anyakönyvekben külön feltüntették a nemes, értelmiségi (tanító, orvos, bíró, katona), kertész (dohány) és a juhász (!) szülőket. Később, 1840–50 között külön differenciálták az iparos mesterembereket.

száma is kiemelkedően magas volt.²⁴ A juhok nagy száma a Vendel szobor tematikáját is meghatározta.

A régi csongrádiak Vendel előtt elhaladva tiszteletteljesen levették kalapjukat, keresztet vetettek, rövid fohászt mondtak. A 20. században a környékbeli tanyákról a városba tartó nép nem volt rest kisebb kerülőutat tenni azért, hogy megnézze a szobrot és a közeli *Kántor-keresztet*. Arra vonatkozóan hogy a szent ünnepnapján (október 20.) körmenetet vezettek volna a szoborhoz, nem maradt fenn adat. A szobor előtti területen még megfigyelhető az egykori ültetett virágok nyoma, a kerítésre erősítve pedig egy egyszerű, kovácsoltvas gyertyatartó látható.

Szent Vendel csongrádi kultuszának másik emléke a Szent Rókus templomban található: egy feltehetően 19. századi, fából készült *persely*.²⁵ A gömblábakon álló, sötétkék és vörös színre festett persely felirata a készítőterekről tanúskodik: „a juhász és pásztor sereg számára készíttette Csongrád ? évben DR. IHS” Mivel a készítés idejét a persely vasalatán tüntették fel, a korrodáció miatt olvashatatlanná vált. A persely tetején a térdeplő, imádkozó Szent Vendel körplasztikája látható két kutya kíséretében. A szentet az ismeretlen alkotó magyar juhász képében, hosszú, zsis-ros hajjal, szakállal, juhászkalappal, mellén keresztbe vetett tarisznyával ábrázolta. A körplasztika avatott kezek munkája, nem elképzelhetetlen hogy egy igényes pásztorfaragással állunk szemben.

A persely napjainkban a Szent Rókus templom leghátsó padsorához van erősítve. Funkciójáról, a perselybe került pénzek kezeléséről, az összegyűjtött adományok felhasználásáról nem maradtak fenn adatok. A persely jelenléte a templomban több kérdést is felvet az alföldi pásztorok spontán szerveződéseivel kapcsolatban.²⁶ Bár a dunántúli pásztorcéhekhez vagy a járszági Vendel-társulatokhoz hasonló szervezet nagy valószínűség szerint nem működött Csongrádon, nem jelenti azt, hogy a pászturnép különálló szervezet híján ne fogott volna össze közös célok érdekében. A persely pénzkezelését az egyház és a pásztorcsereg közös (szóbeli) megegyezés alapján oldotta meg, könnyen lehet, hogy a Vendel szobor állíttatására vagy felújítására szánt összeg gyűjtésére szolgált.²⁷

Tény, hogy egy foglalkozási csoport közös szimbólumai (esetünkben persely, zászló stb.) erősítik a csoport összetartozás-tudatát és biztosítják a külső reprezentációt még akkor is, ha nem áll mögötte komolyabb szervezeti háttér. Ha hozzá vesszük azt a környékbeli sztereotípiát, mely szerint Csongrád olyan település, ahol különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak a „díszes külsőségeknek”, nem csoda hogy a különböző társadalmi/ foglalkozási csoportok fokozottan

24 1845-ben Felgyő népessége 197 fő volt (mind római katolikus), túlnyomó többségük dohánykertésszel foglalkozott. A majorban ekkoriban 21 lovat, 51 bikát és ökröt, 79 tehenet és 1400 (!) juhot irtak össze. TARI 1977/b. 21.

25 Elgondolkodtató, hogy a templom 1885-ből származó inventáriumában nincs feltüntetve a persely. Ennek oka lehet, hogy a persely ekkor még nem volt kész, vagy a pásztorcsereg 1849 (a közlegelők felosztása és a szántóföldi művelés térnyerése) után megfogyatkozó létszáma miatt már nem volt kitéve a templomban. Az sem kizárt –bár kevésbé valószínű– hogy egyszerűen kifelejtették az összeírásból.

26 A pászturnép a korabeli magyar társadalom különleges társadalmi rétegét képezte. A télen-nyáron állatokat őrző szilaj vagy rideg pásztorok viseletükben, mentalitásukban, magatartásukban és egész megjelenésükben különböztek a földművelő pásztoroktól, mely az elszigetelt életmódnak volt köszönhető. A pásztorok megvetették a földművelők röghöz kötött, „vagyonyszerű”, „földtúró” életmódját. PALÁDI-KOVÁCS 2000. 129–130. A pászturnépen belül így természetesen erős volt a belső összetartás, melynek szép példája a foglalkozásbeli endogámia. Míg azonban az ország nyugati területein már a 16. századból akad példa a pásztorcéhekre, addig az Alföldi jószágartók ritkán szerveződtek különböző egyesületekbe. A szent Vendel kultuszát felkaroló, német mintára szerveződő járszági Vendel-társulatok szigetszerű jelenségnek számítanak. GULYÁS 1986. 27. Máshol az országban nincs példa arra, hogy egy pászortársulat kifejezetten Vendel népszerűsítése és a kultusz ápolása érdekében szerveződött volna. H. BATHÓ – FARAGÓ 2005. 64.

27 A Csongrádtól 12 km-re található Csépa községben is található persely a templomi Vendel szobor alatt, és szintén nincs adat szervezett pászortársulat működésére. Mivel a csongrádi templomok egyikében sincs Vendel szobor, ez lehet a persely figurális kiképzésének oka.

törekedtek arra, hogy a tágabb közösség felé szimbolikus módon kifejezzék gazdasági/társadalmi erejüket. Ez a törekvés a 19. század végén jelentősen fölerősödött, ami a templomi zászlók hirtelen megugró számán is lemérhető. 1884-ben a fővárosi *Kriszta és Leitner* cégtől rendeltek zászlót a csongrádi juhászok (zöld, selyem damaszt), földművesek (zöld, selyem damaszt) és a fuvarosok (piros selyem).²⁸ A zászlókkal feltehetően templomi körmeneteken és az adott foglalkozási csoport tagjainak temetésén vonultak fel.²⁹ Ezek a zászlók a 20. század folyamán feltehetően elpusztultak, elkallódtak. A tárgyi jelek mellett a különböző egyházi/ünnepi alkalmak is lehetőséget nyújtottak arra, hogy a pásztorok spontán módon nyilvánítsák összetartozásukat. Egy 1862-ből származó sajtóhíradás így tudósít a karácsonyi „pásztorok miséjéről”:

„Az ünnepnap reggeli hat órakor tartatott meg a pásztorok miséje, melyre városunk pásztorai, a betlehemi pásztorok módjára elhagyván nyájaikat az Isten házába gyülekeztek Szentmise alatt szövétnekekkel szolgálva imádták a Messiást és följajánlaskor az oltárt megkerülve szívből eredő szándékkal a feszület csókolása közt az oltárra rakták filléreiket. Nyolc órakor pedig a molnárok társulata hasonló módon tartá szokott ünnepélyes szentmiséjét.”³⁰

Szent Vendel csongrádi tiszteletének harmadik, egyben utolsó ma is látható emléke egy fogadalmi kép, mely a Nagyboldogasszony templom Jézus Szíve kápolnájában található. A festmény egy helybeli módos nagygazda, Csanyi Forgó István költségén készült 1857-ben.³¹ Az állítatás okáról, motivációjáról a templom irattárában nem maradt feljegyzés. Szent Vendel ábrázolása itt jelentősen eltér a persely és a szobor „magyarosított” tematikájától. A képen egy fiatal pásztorfiút láthatunk romantikus délnémet környezetben és viseletben, lovakkal, birkákkal és marhákkal a háttérben. Az ifjú egy út menti képoszlop előtt fél térdre ereszkedik, mellette pásztorkutya pihen. Nem messze tőle bordó bársonypárnán hever a félredobott királyi korona. Ez a festmény az egyetlen, bizonyítottan magánkezdeményezésű gesztus, mely Csongrádon Szent Vendel tiszteletéhez kötődik.

Nem tudni, magán vagy közösségi jellegű kezdeményezéseknek tulajdonítható az állattartó patrónus tiszteletére rendelt évi egy szentmise, mely 1950-ig rendszeres lehetett.³² A fennmaradt adatok szerint a csongrádiak nem a szent ünnepnapján (október 20) hanem jellemzően a nyári hónapokban rendelték a misét. Az utolsó, még nyomon követhető és Vendel tiszteletére kért miseszándékot 1949 augusztusában jegyezték fel az óvárosi (Szent Rókus) templomban.

Egy, a néplélek igényeihez könnyen adaptálódó, új szent megjelenése divathullámmot indíthat el a névadási szokásokban főként a kultuszhordozó réteg, jelen esetben a pásztorok és juhászok körében. A feltételezés alátámasztására vagy megcáfolására megvizsgáltam az 1800 és 1850 között, vagyis a Vendel szobor állítása előtti és utáni néhány évtizedben született gyermekek nevét

28 NPI Historia Domus I. kötet 110. ld. még: VPL APar. Cs. 1881. d. n.

29 A közeli Kiskunságon több helyről is vannak adatok a juhászok zászlóhasználatára vonatkozóan. PALÁDI-KOVÁCS 2000. 135.

30 DUDÁS 1998. 106. Szappanos János tanító tudósítása a karácsonyi ünnepről *Katholikus Néplap* 1862. decembere.

31 A Csanyi Forgó család „kastélya” Felgyő közelében állt. A család a 20. század elején jelentős jótékonyági tevékenységet fejtett ki: Csanyi Forgó Józsefné az első világháború idején a csongrádi katonakórházat irányította, de ő volt a helyi vöröskereszt elnöknője is. Mikor az első világháború áldozatainak emléket állító szoborra nehezen gyűlt össze a pénz, a hiányzó összeget ő egészítette ki. DUDÁS 1988. 248.

32 A miseszándékok feljegyzéseit ritkán vezették külön kötetbe, Csongrádon ezek java része elpusztult.

és szülei foglalkozását.³³ A korabeli névadási szokásoknak megfelelően a névválasztást két dolog határozta meg: a gyermek melyik szent ünnepnapján/ hónapjában született, illetve mi a szülők/ nagyszülők keresztnéve. A férfi keresztnévek több családban hagyományozódtak generációkon át. Ugyanakkor feltűnően gyakori februárban a Balázs (Balázs napja február 3.) májusban Nepomuki szent János (május 16.) augusztusban – a csongrádiak fogadalmi ünnepéhez közeledve – a Rókus (augusztus 16.) keresztnévek előfordulása. Ha Szent Vendel ünnepének hónapját vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a Mihály keresztnév kiugró népszerűsége mellett a Vendel név gyakorisága jóformán elhanyagolható, százalékban nem mérhető. 1846 októberében 69 fiúgyermeket kereszteltek, ebből 42 Mihály nevet kapta. Ugyanebben az évben Csongrádon egy Vendelt sem kereszteltek.³⁴

Az 1800 és 1853 közötti 53 év alatt Csongrád városában és a filiákon (Felgyő, Tés, Ellés) összesen 25 gyermek kapta a keresztségben a Vendel nevet. Körülük tíz őszi, nyolc nyári, négy téli és kettő tavaszi hónapban született. Egy esetben mutatható ki, hogy az édesapát is Vendelnek hívták³⁵továbbá egy családfőről biztosan tudható hogy felgyői juhász volt.³⁶Ha ezeket az arányokat összevetjük azzal, hogy Csongrádon ekkoriban évente 700-800 gyermeket is kereszteltek, bátran állíthatjuk hogy a Vendel különleges, idegenszerű hangzása miatt nem örvendett nagy népszerűségnek a magyar származású jobbgyparaszt lakosság körében. A pásztorok is szívesebben keresztelték a hagyományos, jól csengő és tekintélyt parancsoló Mihály névre gyermekeiket.

Összefoglalás

Összegzésként elmondható, hogy Szent Vendel csongrádi tiszteletének alapját elsősorban a kiterjedt legelőterületek, az óriási uradalmi állatállomány, vagyis a város jellegzetes agrár- és állattartó jellege szolgáltatta. A pásztorok migrációja, a csongrádiak jársági legeltetése, a búcsújárások és vásárok során létrejövő kapcsolatok nyomán a kultusz a 19. század elején érkezett a városba, de az sem kizárt, hogy a viszonylag nagyszámú kultuszjel az akkori plébános, Mátyus János lelkipásztori munkáját dicséri. A szent tiszteletének terjedését gyorsították az 1820-30-as években tomboló állattjárványok, a kemény telek és a rendkívül száraz, aszályos nyarak, amikor a mostoha időjárás miatt kénytelenek voltak huzamosabb ideig istállózni az állatokat.³⁷

A csongrádi Vendel emlékek jelentőségét növeli, hogy a szent kultuszának tárgyi emlékei kelet felé haladva egyre ritkulnak, illetve a nagyméretű út menti szobor állításának dátuma még a

33 1830 előtt jóformán csak a szülők nemesi vagy közrendű származását jelölték meg!

34 Október hónapot régi magyar egyházi szokás szerint „szent Mihály havának” nevezték. Mihály ünnepe az állattartókhoz is kötődik, többnyire ezen a napon tért haza a fészilaj csorda, hogy áttérjenek a téli takarmányozásra és az istállós tartásra. Egyes helyeken ilyenkor újították meg a pásztorok fogadószerződéseit.

35 Édesapa anyakönyvi bejegyzése: 1805. június, szülők neve: Kádár Imre – Mészáros Rozália. Kádár Vendel „Imre Vendel” nevű fiának anyakönyvi bejegyzése: 1845. aug. 29. Szülők neve: Kádár Vendel – Keszti Katalin. Az unoka az édesapa és a nagyapa keresztnévét is megörökölte.

36 Anyakönyvi bejegyzés: 1844. nov. 21. szülők: Pergel Mihály, juhász – Deák Julianna. Lakóhely: Felgyő

37 1852, Csongrád: „márciusban, áprilisban nem volt eső, olyan nagy száraz fagyok voltak, hogy mindent elpörkölt, még az életek (búza) is összefelé mentek, a füvek pedig semmire sem mentek. A marhákat úgy hordták a rétről haza, mert éhen döglöttek, és mindenütt a pusztákon is széjjelverték a barmokat a nagy szükség végett. Ha egy szál szalmát kaphattott az utcán, felvette, olyan éhes volt a jószág.” TÁRI 1977/a. 23.

1862-es aszály: „Nyáron a legelők kopárok maradtak, a jószág csak úgy sínlődött rajta. A csorda meg a csürhe átláthatatlan porfölgel közt jött haza naponként a legelőről.” VÁRY 116.

jaszsági szobrokhoz viszonyítva is igen korainak számít.³⁸ Elgondolkodtató viszont, hogy míg a jázságban 1853-ban a gyermekek 4,5%-át Vendel névre keresztelték, a kultusz megjelenése jóformán semmilyen hatást nem gyakorolt a csongrádi névadási szokásokra. Vendel tiszteletének ápolásában a Károlyi uradalmon belül Csongrádnak kiemelkedő szerep jutott annak ellenére, hogy az uradalom legjelentősebb állattenyésztési központja Mindszenten volt. A környékbeli települések Vendel emlékeivel összehasonlítva (Kiskunfélegyháza, Kunszentmárton, Szentes, Csepel) gazdag tárgyi anyaggal állunk szemben.

Vendel tiszteletének Csongrádi meghonosodása, a közös szenttisztelet minden bizonnyal erősítette a pásztorok közösségei összetartozás-tudatát, akárcsak a szőlősgazdák esetében Szent Orbán, vagy a halászoknál Nepomuki Szent János. A speciális patrónusok tisztelete földöntúli síkon hivatott biztosítani a foglalkozási csoport megélhetési alapjainak sértetlenségét, egészségét, ugyanakkor a szentkultusz felmutatja a helyi társadalom szerkezetét, és a „különleges” védelemre szoruló körét.

IRODALOM

BARTA László

1980 Az 1828. évi országos összeírás Csongrádon. In. BÁLINT Gyula György (szerk.) *Mozaikok Csongrád város történetéből 1980*. Szegedi Nyomda, Szeged, 188–201.

BÁLINT Sándor

1977 *Ünnepi kalendárium II.*, Szent István Társula, Budapest.

DEÁK József Áron

2002 A Csongrád környéki táj története a XVIII. század végétől napjainkig élőhelytérképek tükrében. In. SZÜCS Judit szerk.: *Múzeumi Füzetek Csongrád 5*. Csongrád, 33–72.

DUDÁS Lajos

1998 Adatok a római katolikus egyház 19. századi csongrádi működéséről. In. GEORGIÁDES Ildikó – SEBESTYÉN István szerk.: *Oppidum Csongrád 1998*. Oppidum Csongrád Alapítvány, Csongrád, 99–120.

1988 Csongrád város belterületének történeti és jelenkori (hely) névjegyzéke A-tól K-ig. In. BÁLINT Gyula György szerk.: *Mozaikok Csongrád város történetéből 1988*. Petőfi Nyomda, Kecskemét 235–254.

ERDÉLYI Péter

1998 Csongrád város rövid története. *Múzeumi Füzetek Csongrád 1*. Csongrád, 3–18.

EXTERDA Tibor

1979 Jelesebb évszámok Csongrád város történetéből. In. BÁLINT Gyula György szerk.: *Mozaikok Csongrád város történetéből 1979*. Csongrád Városi Tanács V. B. Bizottság, Csongrád, 248–256.

GULYÁS Éva

1986 *Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai*. Damjanich Múzeum, Szolnok

38 H. BATHÓ – FARAGÓ 2005.

GYOVAI B. Lajos

1989 Szentek szobrai és keresztek. In. BÁLINT Gyula György szerk.: *Mozaikok Csongrád város történetéből 1989*. Petőfi Nyomda, Kecskemét, 183–196.

H. BATHÓ Edit – FARAGÓ László

2005 Szent Vendel szobrok a Jászságban. *História, Jászsági Évkönyv 2005*. 58–81.

JÓZSA László

1999 *Megszentelt kövek. Kápolnák, szobrok, keresztek és temetők Kunszentmártonban*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 4. Néprajzi Tanszék, Szeged.

2009 „Isten hajléka az emberek között” A kunszentmártoni római katolikus nagytemplom. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, METEM, Szeged.

KRUZSLICZ István

1988 Csongrád város mezőgazdasága és lakosainak helyzete II. József kataszteri földmérése tükrében. In. BLAZOVICH László szerk.: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XIII*. Szeged, 17–47.

LÁSZLÓ Gyula

1977 Felgyő. Egy honfoglalás kori falu ásatásáról. In. LÁSZLÓ Gyula – TARI László – NAGYISTÓK Sándor szerk.: *Régmúlt és jelen a Vidre partján. Írások Felgyőről*. Szegedi nyomda, 3–10.

LISZKA József

2000 Szent Vendel tisztelete a kisalföldi néphagyományban. In. LISZKA József szerk.: *Állított keresztényi buzgóságból. Tanulmányok a Kisalföld szakrális kisemlékeiről*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum kiadó, 81–126.

MINDSZENTY (Pehm) József

1934 *Padányi Bíró Márton élete és kora*. Zalaegerszeg.

MÓD László

2002 Csongrád város gazdasági kapcsolatai (1766–1820) In. SZÜCS Judit szerk.: *Múzeumi Füzetek Csongrád 5*. Csongrád, 25–32.

NAGY Veronika

2000 Csongrád város gazdálkodása. SZÜCS Judit (szerk.) *Múzeumi Füzetek Csongrád 3*. Csongrád.

PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk.)

2000 *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Budapest, Akadémiai kiadó.

PALUGYAY Imre

1855 *Békés-Csanád, Csongrád és Honth vármegyék leírása*. Pest.

SEBESTYÉN István szerk.

1996 *Csongrád a vizek és parkok városa*. Csongrád, Raszter kiadó.

SILLING István

2004 Szent Vendelnek, a jószágartók patrónusa tiszteletének emlékfoglalásai a Dél-Alföldön. In. NOVÁK László Ferenc szerk.: *Az Alföld gazdálkodása. Állattenyésztés*. Arany János Múzeum közleményei, Nagykörös, 481–489.

SZABADFALVI József

1964 A gazdasági év vége és az őszi pásztorünnepek. In. *Műveltség és hagyomány IV*. Debrecen 19–64.

TARI László

1977/a *Krónikák a régi Csongrádról 1704–1901*. Csongrád megyei könyvtári füzetek 7. Somogyi Könyvtár, Szeged.

1977/b Győrtől Felgyőig. Adalékok a táj történetéhez. In. LÁSZLÓ Gyula – TARI László – NAGYISTÓK Sándor szerk.: *Régmúlt és jelen a Vidre partján. Írások Felgyőről*. Szegedi nyomda 11–22.

TÜSKÉS Gábor

1984 A barokk kori szenttisztelet rétegei. In. HOFER Tamás szerk.: *Történeti antropológia: Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülés szak előadásai*. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 138–151.

VÁRY Gellért

1974 *Emléklapok Csongrád múltjából*. Szeged, Somogyi Könyvtár

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Acta Parochiarum – VPL APar. Cs.